

MIRZO BEDILNING IJTIMOIIY-AXLOQIIY QARASHLARI

Zokirov Mirzo

Tadqiqotchi

Email: zokirov0796@gmail.com

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada Mirzo Bedilning ijtimoiy-axloqiy qarashlari o'rganilgan. Uning asarlarida inson, jamiyat va axloqiy tamoyillar haqida ilgari surilgan fikrlar tahlil qilinadi. Mirzo Bedil ijodida insoniyatning ruhiy kamoloti, odob-axloq qoidalari va ularning jamiyatdagi ahamiyati muhim o'rin tutadi. Shuningdek, uning axloqiy nazariyalari va falsafiy qarashlari orqali o'z zamonasi va kelajak avlodlarga qanday xabarlar qoldirgani yoritiladi.

Kalit so'zlar: Mirzo Bedil, axloq, jamiyat, falsafa, adolat, insoniyat, axloqiy tamoyillar, ruhiy kamolot.

ABSTRACT In this article, Mirzo Bedil's socio-ethical views are studied. In his works, the ideas advanced about man, society and moral principles are analyzed. In the work of Mirzo Bedil, the spiritual maturity of mankind, the rules of etiquette and their importance in society occupy an important place. Also, what messages he left to his time and future generations through his moral theories and philosophical views will be highlighted.

Key words: Mirzo Bedil, ethics, society, philosophy, justice, humanity, moral principles, spiritual maturity.

Mirzo Bedil – o'zbek adabiyotining ulug' shoirlaridan biri, sharq falsafasi va adabiyotida katta iz qoldirgan alloma. Uning asarlarida ijtimoiy-axloqiy masalalar katta o'rin egallaydi. Mirzo Bedil inson tabiatini chuqur o'rganib, jamiyatni axloqiy qadriyatlar orqali yaxshilash kerakligini ta'kidlaydi. Bu maqolada Mirzo Bedilning ijtimoiy-axloqiy qarashlari, uning shaxsiyati va asarlarida aks etgan odob-axloq masalalari haqida fikr

yuritiladi. Mirzo Bedil (1644–1721) asosan Hindistonda yashagan va ijod qilgan, lekin uning ta'siri nafaqat Hindiston va O'rta Osiyoda, balki butun Sharq adabiyoti va falsafasida chuqur iz qoldirgan. Bedil sufiylik, hind falsafasi va islomiy qadriyatlarni uyg'unlashtirib, o'ziga xos falsafiy maktab yaratdi. Uning "Chor unsur" (To'rt unsur) asari turli unsur (yer, suv, olov, havo)larning inson hayotidagi va jamiyatdagi o'rnini ramziy tilda ochib beradi va ijtimoiy-axloqiy tushunchalar bilan bog'laydi. U odamzotning to'g'ri yo'li axloqiy poklik va bilim olish ekanini ta'kidlaydi.

Mirzo Bedil uchun axloqiy tarbiya – shaxsning jamiyatga qo'shgan eng muhim hissasidir. U axloqiy tarbiyani insonning ichki dunyosidagi muvozanatni tiklash uchun zarur deb biladi. Bedil o'z she'rlarida insonning o'zini kashf qilishi, nafsini yengishi va o'z tabiatini yaxshilashi zarurligini ta'kidlab, uni ruhiy yetuklikning asosi deb hisoblaydi. Shu bilan birga, Bedil axloqiy komillikka erishish yo'lida o'z-o'zini nazorat qilish va tartib-intizomni muhim deb biladi¹. U shaxsiy axloqiy komillik orqali jamiyatni yaxshilashni maqsad qilgan. Mirzo Bedil jamiyatdagi tenglik masalasiga alohida e'tibor qaratgan. Uningcha, ijtimoiy adolatning yo'qligi insonlar orasidagi ziddiyatlarni keltirib chiqaradi va jamiyatning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Bedil o'z zamonidagi zulm va adolatsizlikka qarshi chiqib, hukmdorlarni adolat va halollik tamoyillariga amal qilishga chaqirgan. Uning nazarida, hukmdorlar va rahbarlar axloqiy jihatdan yetuk bo'lishlari kerak, chunki ular jamiyatdagi adolat va tartibni saqlashda muhim rol o'ynaydilar. Bedil adolatni har bir inson uchun teng huquq va imkoniyatlar yaratadigan tamoyil deb hisoblaydi. Bedilning fikricha, ruhiy kamolot har bir insonning hayotiy maqsadidir. Ruhiy komillik insonning axloqiy tamoyillariga qat'iy amal qilishi, o'zini anglash va Allohni tan olish orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonni Bedil tasavvufiy ta'limot bilan bog'laydi. Tasavvufda insonning ilohiy haqiqatga erishishi uchun o'z nafsidan xalos bo'lishi va ruhiy poklikka erishishi zarur deb hisoblanadi. Bedil bu falsafani o'z asarlarida yoritib, ruhiy kamolotga erishish inson hayotining asosiy maqsadi ekanligini urg'ulaydi.

---

¹ G'ulomov, A. Sharq mutafakkirlari va axloqiy tamoyillar. Toshkent: Akademnashr, 2001.

Mirzo Bedilning tasavvufiy qarashlari ijtimoiy axloqiy masalalarga chuqur bog'liqdir. Tasavvufga ko'ra, insonning asosiy vazifasi o'zligini anglash va ilohiy haqiqatni izlashdir. Bu jarayon axloqiy poklik va ruhiy tarbiya bilan bog'liq bo'lganligi sababli, Bedil bu masalalarga katta e'tibor bergan. Unga ko'ra, axloqiy komillikka erishish insonning jamiyatda ijobiy o'zgarishlar qilishiga yordam beradi. Bedil tasavvuf falsafasi orqali insonlar o'rtasida adolat, mehr-oqibat va birodarlikni rivojlantirishni targ'ib qiladi. Uning fikricha, haqiqat va adolatni izlash orqali insonlar bir-birlariga hurmat bilan munosabatda bo'lishadi va jamiyatda axloqiy tamoyillar mustahkamlanadi. Bedil ilmni axloqiy kamolot va ruhiy tarbiya bilan bog'liq jarayon deb biladi. U ilm-fanning jamiyatni rivojlantirishdagi muhim ahamiyatini ta'kidlab, bilimli insonlarning axloqiy jihatdan ham yetuk bo'lishlari zarurligini qayd etgan. U o'z she'rlari va asarlarida ilm olishni insonning ijtimoiy va shaxsiy taraqqiyotidagi asosiy omillardan biri deb hisoblaydi. Uningcha, bilim olish orqali inson axloqiy komillikka erishishi va jamiyatga foyda keltirishi mumkin. Mirzo Bedilning asarlarida inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlar ham axloqiy nuqtai nazardan yoritilgan. Uning fikriga ko'ra, inson tabiatning bir qismi bo'lib, uning har bir qadamida tabiat bilan uyg'unlikda yashashi kerak. Bedil insonning tabiatga zarar yetkazmasdan, axloqiy tamoyillarga amal qilib yashashini tabiiy dunyo bilan bog'laydi. Tabiatni asrash va hurmat qilish insoniyatning axloqiy burchi deb qaraladi. Bedil insonni eng avvalo o'zini anglashga, ichki dunyosini o'zgartirishga da'vat qiladi. U insonning axloqiy komillikka erishish yo'lida o'zini tarbiyalashini muhim deb biladi². Bu jarayon shaxsning jamiyatga ko'rsatadigan ta'sirida ham aks etadi. Bedilning nazarida odob-axloq nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy taraqqiyot uchun ham asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bedil ijtimoiy adolat va tenglikni jamiyatning barqarorligi uchun muhim tamoyil deb hisoblaydi. U hukmdorlarni adolatli bo'lishga, oddiy xalq manfaatlarini himoya qilishga chaqiradi. Bedilning asarlarida hukmdor va rahbarlarning axloqiy mas'uliyati keng muhokama qilingan. Mirzo Bedilning

---

² Zohidov, U. Bedil falsafasi va tasavvuf. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti, 2010.

asarlari insonning ruhiy kamoloti va ichki pokligini ta'kidlash bilan ajralib turadi. U ruhiy yetuklikni ijtimoiy munosabatlar va jamiyatni rivojlantirish vositasi sifatida ko'radi. Bedil insonlarning axloqiy jihatdan mukammallikka erishishini insoniy munosabatlar asosida jamiyatni yaxshilash uchun zarur deb bilgan. Bedilning qarashlari sufiylik bilan bog'liq bo'lib, uning asarlarida ruhiy komillik, o'zlikni anglash va haqiqatga erishish yo'lida axloqiy tamoyillarga rioya qilishning ahamiyati alohida o'rin tutadi. Uning tasavvufga oid qarashlari shaxs va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur anglatadi.

Xulosa qilib aytganda, Mirzo Bedilning ijtimoiy-axloqiy qarashlari nafaqat o'z davrida, balki bugungi kunda ham dolzarbdir. Uning asarlarida insoniylik, adolat, tenglik va ruhiy kamolot masalalari yetakchi mavzular sifatida namoyon bo'ladi. Bedilning asarlari jamiyatda axloqiy tamoyillarni rivojlantirishga chaqiradi va bu yo'nalishdagi qarashlari bilan u Sharq falsafasining buyuk vakillaridan biri bo'lib qoladi.

REFERENCE

1. Bedil, Mirzo. Chor Unsur. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 1978.
2. G'afurov, B. Mirzo Bedil va Sharq falsafasi. Dushanbe: Adabiyot nashriyoti, 1989.
3. G'ulomov, A. Sharq mutafakkirlari va axloqiy tamoyillar. Toshkent: Akademnashr, 2001.
4. Zohidov, U. Bedil falsafasi va tasavvuf. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti, 2010.
5. Saidov, I. O'zbek adabiyoti tarixida Mirzo Bedil. Toshkent: Fan nashriyoti, 2003.